

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

9. MİLLETLERARASI
TÜRK HALK
KÜLTÜRÜ KONGRESİ

GELENEK GÖRENEK VE
İNANÇLAR

HALK KÜLTÜRÜNDE “SATMAK-SATIP ALMAK” İNANCININ MİTOLOJİK BOYUTU

Yrd. Doç. Dr. Ali Osman ABDURAZZAK¹

Dr. Yaşar KALAFAT²

GİRİŞ:

Bildiri konusu bilgilerin derlenmesi bizzat müşahade ederek gözlem yöntemi, birebir uygulamayı yürüten kaynaklarla görüşülerek yapılmış inanç sistemindeki “**satmak-satıp almak**” ile ilgili bulguların karşılaştırılmasında yazılı kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Bildiride bir korunma şekli olan “satma-satıp alma” inanç ve uygulamaları ele alınmaktadır. Bu münasebetle yaşamayan bebekler ve bebekleri yaşamayan annelerin satılıp alınmaları üzerinde durulmaktadır. Keza, bir kısım insan ve hayvan hastalıklarının da satılmak suretiyle tedavi edildikleri incelenmektedir.

Ayrıca bu korunma şeklinin kara iyelere karşı uygulanan diğer korunma şekilleri ile öz itibarıyla aynılığına dair açıklamalar yapılmaktadır. Böylece halkın dinî hayatında yer alabilen farklı inanç sistemlerinin irdelenmesi amacı gerçekleştirilmektedir.

Bildiride, halk inançları kültüründe, daha ziyade bebeğin dünyaya gelişinin ilk kırkı çıkmadan yapılan, “**Bebek satma**” veya “**Kısır eş satma**” “**satıp-alma**” olarak bilinen bebek veya eş satma uygulaması ele alınmaktadır. Bebek satma uygulamasının amacı ile içerik paralelliği gösteren, anne olamayan eşin sembolik satılması ele alınmaktadır. Aynı zamanda, kara iyelere karşı diğer korunma şekilleri ile ortaklıkları nedeniyle, ilgili bazı inançların da incelenmesine dolaylı olarak yer verilmektedir.

¹ Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, ali-37@hotmail.com

² Halkbilimi Araştırmaları Kültür ve Strateji Merkezi www.yasarkalafat.info

1. Bebek Satıp-Alma;

Halk inançları kültüründe doğum toyu, ad toyu, ilk saç toyu, ilk diş toyu, sünnet toyu gibi toylar gelin toyu/ evlilik toyundan evvel yaşanan toylardandır. Beşik toyu, bebeğin kendi yatağına, beşiğine, salıncağına, alınma toyudur. Bu uygulamalarda da bebeğin cinsiyetine göre bir takım farklı işlemler yapılır. Bunlar kız evine, oğlan evine ve konu komşuya ait olanları ile bir bütün oluştururlar. Bunlar rutin bir uygulamadır. Bebek bağlantılı “satmak, satıp – almak” uygulaması çok daha farklı ve özel bir uygulama şeklidir. Mit içeriklidir.

Bebeğin Beşik Toyu, anne ve babanın evlilik toyundan sonraki ilk önemli toydur. Beşik toyunun içeriğinde bebeği **dualamaya** yönelik uygulamalar da yer almasına rağmen, Satıp-Almak şeklindeki uygulama özel hallerde çocuğu yaşamayan, erkek çocuğu yaşamayan, çocuklarının yaşamayacağı kanaatini taşıyan ailelerce yapılır. Böyle durumlar için özel hazırlıklar yapılır ve bu uygulamaların hazırlığı bebek dünyaya gelmeden başlatılır. Bebeğin satılacağı anne belirlenir. Bu annenin özellikleri arasında yaşayan çok çocuğunun bulunması, satıp-alma konusunda bilgi sahibi olması gibi hususlar da aranır.

İlk bulgularımızda rastlanan satmak-satıp alma uygulaması Özbekistan’dan yapılmış, Karakalpakistan’da ise daha canlı örneklerinin varlığı tespit edilebilmiştir. Nahcivan’da yaşamakta olan ve “**Beşiğe Tapşırma**” olarak da bilinen bir uygulama ile ilgili izler, unutulmaya yüz tutmuş olmakla birlikte aynı inancın kalıntılarıdır. Türkmenistan’daki içeriği aynı olan uygulamada açıkça satmak ve almak şeklinde bir uygulama olmamakla beraber, beşiğin karşı tarafında, uygulamadaki ikinci şahıs olarak, bebeğin öz annesinden ziyade, anneanne veya babaanne gibi güngörmüş torun tosun sahibi bir “**akpürçek**” vardır.

Tapşırmanın, havale etmek, sığınmak, başvurmak gibi anlamlarda kullanıldığı da olur. Tapşırılan kimsenin, makamın, kapının gücüne, bilgisine, tecrübesine müracaat edilmiş olunur.

Satıp-alma uygulamasında, satılıp alınan bebeğin güven altına alınması amaçlanır. Bu güvenlik ölüme yol açtığına, ölümü gerçekleştirdiğine inanılan kara iyelere karşıdır. Satın alınan bebek adeta kara iyelerin hâkimiyet alanından çıkarılıp, güvenli bir alan olduğuna inanılan satın alanın alanına geçmiş olmaktadır. Satın alan anne, kara iyelerin bebekler üzerinde etkili olamadığı alan olarak düşünülebilir. Bebeğin yaşaması sağlandıktan ve kara iyenin tehdidi giderildikten sonra bebek kendi annesine verilecektir.

Bu uygulamada, bebeğe ait beşiğin bir tarafında anne ve kucağında bebeği diğer tarafta bebeği satın alacak koruyucu anne vardır. Bebek beşiğinin üstünden koruyucu anneye verilirken, “sattım aldın mı” denir. Alan hanım “aldım” der ve bebeği beşiğin altından esas anneye verir. Bu uygulama 3 defa tekrarlanır. Böylece satıp alma işlemi tamamlanmış olur.

İzahımızın çerçevesini biraz genişletip inanç sisteminin geneline, kara ve ak iyeler ile kişi-oğlu ilişkilerindeki şu hususlara da değinilebilir³.

3 Kara ve Ak İyelerin ölüme yol açabilen ve ölümden korumada geçerli olabilen yapılanmalarında sistemin bir üst düzey gücü olmalı.

Kara ve ak iyelerin üstünde, onlara yaşatma ve yaşamlara son verebilme gücü de verebilen, sistemin karar ve talimat veren bir katı olması gerekir.

Bu dönem, annenin olduğu gibi bebeğin de kara iyelerin şerrine en müsait olduğuna inanılan dönemdir. Bu güçler Rize havalisinde “**Kötü ruhlar**” veya “**Subyan cini**” olarak da bilinirler. “Kırk güne kadar loğusayı mezar kapısı bekler” veya “Loğusanın mezarı kırkı çıkmıyca kadar kapanmaz” gibi inançlar vardır. Bu süre zarfında bebeği ve annesini, kırkı çıkmamış anne ve bebekler, keza kırkı çıkmamış hayvanlar, bitkiler hatta cansız bilinenler de basabilir.

Bu türden kara iyeler arasında etkinliğine en fazla inanılan **Al Karısı/Al Kızı/Al Avradı** olarak bilinen iyedir. İnançlardaki tezahür şekline bakılınca, yapılanma düalist bir özellik arz eder. **Al Karısı/Al Kızı/Al Avradı** yaşamayan bebeklerin ve annelerinin ciğerlerini yiyerek ölümlerine yol açabilirken, bu varlık, esir alınabildiği hallerde **Al Ocağı** olarak, Al karısına karşı koruyucu da olabilmektedir.

Bebek satmanın, halk inançları korunma ve kurtulma yöntemleri geneli içerisindeki yeri bilinmektedir. Uygulama şekline dair, Anadolu’nun yanı sıra, Türkmenistan, Özbekistan, Kuzey Afganistan, Azerbaycan ve Anadolu’da bu maksatla yapılan dini pratiklere örneklemeler yapmak mümkündür.

2. Ad Vererek Koruma ve Satmak-Satıp Alma Uygulaması:

Bebeği yaşamayan annelerin ulu bilinen zatların türbelerinde bebeğin yatıra satılması ve bu uygulamanın bebeğin ismine yansması ile “**Satmak-Satıp almak**” uygulamasının inanç arka planı karşılaştırmalar yapılarak incelendiğinde; her iki uygulama şeklinde de kara iyelere karşı mukavemeti, bağışıklığı olma özelliği dikkati çekmektedir.

Böyle hallerde dünyaya gelen bebeğe cinsiyetine göre **Satı** veya **Satılmış** ismi konulmaktadır. Satılarak ulu zatın korumasına altına giren bebek bunun bir nişanesi olarak traş edilen ilk saçının arkasında örülen **Haydar** diye bilinen bir saç kısmı bırakır. Farklı uygulama şekilleri olmakla beraber bunlardan Sarıkamış’ta yaşayan Kuzey Kafkasya Türk kötlü halklarda ve Kuzey Afganistan Türk bölgesinde yaşayan Özbeklerde adanan çocuk 7 veya 9 yıl adanılan yatıra gider ve bir kurban keser. Bu bir nevi şükran ifadesidir. Bu adanma şartlarını ihmal edenlerin çocuklarında bazı arazların görüldüğüne inanılır. Ulu zatların isimlerini açıktan ve örtülü olarak onların korumalarına talip olmanın farklı yöntemleri de vardır. Kültür coğrafyamızın bazı yörelerinde bu

Ak ve kara iyeler arasındaki bu “ölüme gerçekleştirme” ve “ölümü önleme, erteleme” tarafları arasında güç farklılığını belirleyen nedir, ne zaman ve hallerde Ak veya kara iyelerin üstünlükleri kabul görmektedir. Ölüme karar verip uygulamaya geçiren veya önleyen erteleme gücün, güçlülüğünü belirleyen tayin eden bir güç kaynağı karar mercii olmalı

Her iki taraftan ak ve kara iyelerin aralarındaki savaşın hâkimi ve hakemi olmalı. Ülgen sistemin sadece yer üstü güçlerinin doruğunda değil **Erlik**’in de hâkimi olduğu yer altı güçlerinin de doruğunda idi.

Veya Ülgen gökyüzü güçlerinin Erlik yeraltı dünyasının hâkimi iken her ikisinin üzerinde **Gök Tengri/Ulu Tanrı** vardı.

Ülgen, Yeraltı ve yerüstü âlemlerinin arasında yeryüzünde insanat, hayvanat, nebatat ve cemadata da sıfatları ile yön verip yöneten konumundaydı. Şeklindeki teşhisi gelinen nokta itibarıyla de irdelemek gerekecektir.

Şaban Kuzgun, Eski Türk İnanıcındaki Allah’ın “Tengri teg Tenri” tanımından hareketle, Allah’ın Vacibu’l Vücut oluşu hususunun, eskiden beri Türkler tarafından bilindiğini, Türklerde var olan inancın zamanla dinleyenlerin kavrayışı sonucu bozulmuş olabileceği üzerinde durmuştur. (Şaban Kuzgun, **Türklerde Yahu-dilik ve Doğu Avrupa Yahudilerinin Menşeyleri Meselesi Hazar ve Karay Türkleri**, Ankara, 1985. S.90)

maksatla yatırlarda yatılır veya şifa bekleyen kimse kutlu mekânın kapısına zincirle bağlanır.

Bir görünmeyen şer güçlerden korunma ve onların zararlarından kurtulma yöntemi olarak beliren satmak-satıp almak uygulaması “**beşiğe salma toyu**” nda olduğu gibi “**ad toyu**” nda da, bebeğe verilecek isim seçilirken, korumasından yararlanmak istenilen Allah, Peygamber gibi manevi güçlerin gücünden yararlanmak istenmesi içerik itibarıyla aynıdır. Örneklemek gerekir ise çocuğu yaşamayan ailenin erkek evladı için ismi Hz. Muhammet’e (s.a.v) izafeten “M” harfi ile başlayan ve yaşamayan kız çocuğunun yaşayabilmesi için de Hz. Fatma’ya atfen ismi “F” ile başlayan kırk kapıdan toplanan kumaş parçalarından kundak bezi yapılır. Bu uygulamada, Kutun kaynağının Allah (c.c.) olduğu kabul edilmiş ve isimle kutun taşınıp koruyuculuğu altına girilmiş olmaktadır.

3. Anne Olamayan Eşlerin Sembolik Satılmaları:

Çeşitli Satma- Satıp alma uygulama şekilleri bilinmektedir. Bebek satma uygulaması daha ziyade yaşamayan çocuklar ve bilhassa yaşamayan erkek çocuklarının yaşamaları için yapılırken, çocuğu olmayan, çocuğu yaşayamayan, erkek çocuğu yaşayamayan annelerin satılmaları ile uygulamaların tespiti İsmail Görkem tarafından Anadolu’dan Malatya yöresinden yapılabiliştir.

Çocuğun bilhassa erkek çoğun yaşamayışı kara iyelerle izah edilirken ve çözüm bebeğin satılmasında aranırken bazı uygulamalarda da annenin satılıp alınarak kara iyelere karşı korunmaya çalışıldığı da bilinmektedir. Malatya’daki Çarmuzu **Al Ocağı**’na gidenler buradan **su** içerler, buradan biraz **kül** ve **ekmek** götürüp lohusa kadının yatağının başucuna koyarlar, böylece bebeklerin ölümüne yol açtığına inanılan **Al Karısı**’nın şerrinden zararından korunduklarına inanırlar. Malatya’nın Yakınca kasabasındaki **Kileyik Al Ocağı** da al sağaltmacılığı ile bilinir. Buraya korkanlar ve yüz felci geçirenler de götürülür. Ziyarete gelen hastalar, burada bulunan **kuşağı** başlarına ve yüzlerine sürerek şifa ararlar.

Bu uygulamada, al ocağının sağaltma konusunda sahip olduğu kutun, kuşak vasıtasıyla sirayet edebildiği inancını görüyoruz.

Bunların arasında **Seyit Battal Gazi**’ye satılma uygulaması da vardır. Türbeye çocuğu olmayan kadınlar sağ eline bir **yazma** bağlanarak, satan kimse tarafından Seyit Battal Gazi’nin Türbesi etrafında **7 defa** dolaştırılarak “**Bu kadını sattım**” der ve kadın adak adar. Doğacak çocuk erkek olur ise ona, Satılmış, Battal, Seyit, Gazi, Cafer gibi isimler, kız olur ise Satı, Ümmühan, Dursun gibi isimler konur. Kurbanın kanı çocuğun alnına parmakla basılır. Ayrıca sağlıklı olması için de türbenin etrafında yuvarlanması sağlanır.

Annenin satılma-satın alınması şeklindeki inancı **Abül Vahab Gazi** Türbesi etrafında oluşan inançlardan hareketle irdeleyebiliyoruz.

İsmail Görkem, Abdülvahâb Gazi’yi incelediği çalışmasında⁴, Malatya’nın Kale Köyündeki kabirleri daha çok çocuğu olmayan kadın ve erkekler birlikte ziyaret etmekte ve kadınlar burada kendilerini ziyarete satmakta olup bu hadise bir tören şeklinde olmaktadır, deyip yaptığı açıkla-

4 İsmail Görkem, “Abdül Vehhâb Gazi’ye Ait İnanış ve Gelenekler”, İnönü Üniversitesi II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Malatya, 1987, s. 133-137

mada şu bilgileri vermektedir :

Kral Kızı Ziyaretine giden kadın ilkin niyet eder, sonra boynuna **dolak, yular** gibi bir şeyler dolar. Oradaki para kapışmaya gelen çocuklardan birini seçer ve yuların ucunu ona verir. Çocuk yuvarı çekerek kadını kabrin etrafında üç defa dolandırır. Çocuk bu esnada '**kulunsuz** kısrak satıyorum var mı alan' diye bağırır. Çevredeki çocuklar 'üç bin, beş bin, on bin", diyerek, fiyatı artırır. Kadının kocası ise, ' yüz bine bana yarar' diye bağırır. Bunun üzerine fiyat artırımını durur. Çevreden hayırlı olsun dileklerinde bulunulur. Bunun üzerine kadın **Abdul Vehhâp Gazi**'nin kabrine yüzünü sürer, dileğini diler. Mezarın ayak tarafında bir ufak **mağara** vardır. O mağarada kesilen kurbanların omaca ve kaburga kemikleri bulunmaktadır. Kadın Bismillah der ve kolunu uzatarak mağaradan bir kemik alır. Eline omaca kemiği gelir ise, kadının oğlu olacağına, kaburga kemiği gelir ise, kızı olacağına inanılır. Doğacak çocuk erkek olur ise ona Abdulvahap ismi kız olur ise, Zeynep ismi verilir.

Bu uygulamada bebek dileyen ailede, ailenin erkek çocuğu sahibi olamayışının eksikliği anne adayında görülmektedir. İnanca göre onun çocuk sahibi olmasını önleyen bir güç vardır. Bu hali ile anne olmayı engelleyen şer **güçten** daha güçlü bir güce bu annenin satılması, satın alan varlığın gücünün koruması altına girilmesi gerekmiştir. Bu örnekte bu güç Abdulvahap Gazi'dir. Dünyaya gelecek çocuğa verilen isim ile çocuğun koruyucusu belirtilerek kara iyeye onun sahip-siz olmadığı koruma altına alınmış olduğu anlatılmış olur. Anne adayının eline gelecek kemik adeta kut aktarıcı, kut taşıyıcıdır. Kutun görünen kaynağı olarak Abdul Vahap Gazi gösterilmektedir. Uygulamaya Allah'ın ismi ile başlanmış olması ise kutu yatıra verenin Allah olduğu inancına işaret eder.

Bu dini uygulama, İslamileştirilmiş midir? İslamiyet'le paralellik içeren mitolojik dönemin bir inanç bakiyesi, inanç sistemleri arasındaki mahiyet içeriğine işaret mi etmektedir? Analitik bir çözüm ararken, veriler tarafımızdan çok mu zorlanmaktadır? Gerçek, bu alandaki çalışmaların ilerlemesi ile anlaşılacaktır.

İ. Görkem konuyu irdelerken de şu bilgileri, vermekte;

Müslüman Başkurtlarda da, çocuk doğduğu zaman ebe onu alır dışarı çıkar, birkaç ev dolaştıktan sonra çocuğun babasının evinin pencereden dışarıya, "yabancı ülkelerden bir çocuk getirdim satın alan var mı" diye seslenir, pazarlık başlar ve *çocuk için ağırlığına demir verilerek çocuk satın alınır. Çocuğa, Demir, Satıpdı* veya *Satılmış* gibi isimler konur. Duyurudaki "yabancı ülkeler" sözü, kara iyenin hâkimiyet alanının sınırlarına işaret etmiş olmalı. Keza demir, inanç sisteminde genel koruyucu olarak bilinir.

İ. Görkem, Yakutlarda Ölüm **Ruhu**'nu aldatmak için yeni doğmuş çocuk komşulardan birine satılır. Bilgisini vermekte ve her iki uygulamadaki paralelliğe vurgu yapmaktadır. Teşhisinde ise, bu motifin Tevrat kökenli olduğunu, Sünni inançlı kesimde görülmeyen motifin halkı gayri Sünni olan Kale Köyü'ne buradan geçtiğini, nitekim **Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Veli ve Velâyetnâme-i Hacim Sultan**'da da, bu hususun tespit edildiğini belirtmektedir⁵.

5 İsmail Görkem, a.g.y

Ağırlığınca demir verme uygulaması bir saç görünümü arz etmektedir. İlk saç toyunda da aile çocuklarının ilk saçını tezekle tartar, ağırlığınca fakire **altın** karşılığı para dağıtır.

Binek hayvanlarının satışında gem ve kantarma takımının hayvanla birlikte verilmeyişinin bereket inancı boyutu da satma-satıp alma uygulaması ile karşılaştırılabilir. Zira bereketin kaçması ve korunması ile ilgili inançların da kara iyelerle ilişkilendirildikleri bilinmektedir. Bereketi kaçıran **kem gözdür** inancı vardır. Kem göz kişioğlunun ak ve kara iye ikileminde kara boyutu ile izah edilmektedir.

4. Hastalık Türü İletler ve Satma-Satıp Alma

Dabak/Şap Hastalığı satma

Posof ve çevresinde halk baytarlığında **şap hastalığına da bakılırdı**. Yaylada veya köyde **dabak hastalığı** hayvanlara bulaştığı zaman, saygınlığı olan sözü dinlenir bir yaşlı kadın seçilir. Ağaç parçalarından bir bebek yapılarak, üzerine kumaş parçalarından elbise giydirilir. Bu yaşlı kadın **buluğ çağına girmemiş** çocukları da yanına alarak, çocuklar bu ağaçtan bebeği kapı kapı dolaştırarak şu sözleri söylerler:

“Dabak geldin, dabak git Akşam geldin, sabah git

Yorgaya geldin, zongula git

Nereden geldiysen, oraya git.

-Amiinnn...”

Bunu söyleyerek kapı kapı dolaşan çocuklara, her evden yağ, un, kaymak gibi yiyecekler verilir. Köy kadınları toplanan bu yiyeceklerle hamur işi yaparlar. Yemekler hazırlanmaya devam edilirken, diğer köylülerle birlikte yaşlı kadın ve çocuklar köye veya yaylaya uzak yere giderek o bebeği **toprağa** gömerler. Gömerken *“bu hastalık ta burada gömülsün, bu yok oldukça, hastalık ta bitsin”* denilir. Daha sonra dua yapılarak, hazırlanan yemekler hep birlikte yenilir.⁶

Dabak satma inancı ile ilgili yapılan bu tespit yaşayan eski inanç sisteminin birçok tezahürünü bir arada içermektedir.

Bir korunma ve kurtulma yöntemi olarak **“Satma” sağaltıcı, ocaklı kadın ve emci kadın** olarak adeta günümüzün **“kadın şamanı”** tiplmesidir. **“Yapma bebek”** le **“Çömçe Gelin”** yağımur duasına çıkıldığında görülebilmektedir.

Hıdırellezde dilekler arasında çocuk sahibi olma ile ilgili uygulamalarda, su kenarlarına **yapma bebek** de konur. Bazı yatırlardan keza bebek talebinde bulunduğu örneklerde görüldüğü gibi, **“sembollerle talep makamına mesaj verme”** uygulaması vardır.

Dabag satma uygulaması için buluğ çağına gelmemiş bir çocuğun seçilmiş olması ki benzeri uygulamalardan görüldüğü gibi, inanç sisteminde, **“ananın ilk çocuğu”** olma, **“ilk kız**

6 Kaynak kişiler: Kazım Avcı, 86 yaşında, Posof-Yaylaaltı (Satlel) köyünden, ilkokul mezunu, çiftçi. Aynur Saygılı, 63 yaşından, Posof ilçe merkezinden (Duğur), öğretmen okulu mezunu, emekli öğretmen.

çocuğu” olma, **“ikiz kardeşten birisi”** olma, **“yetim kız çocuğu”** olma gibi kişiöğluna yüklediği özellikler vardır. Keza menopozda bu dönemin üst sınırındır. Bazen masumiyet bazen da mesuliyet dönemleri **“buluğ çağı”** ile sınırlandırılabilir. Halk inanmalarında defineciler ve ayrıca bazı falcılar buluğ çağından evveli döneminden aday seçerler. Bazen bu özelliklere **sarı saçlı** ve **mavi gözlü** olma vasfı da eklenir.⁷ Dabağ satma inancı ile ilgili bu tespitte kadın olarak seçilende de yaşlı olma vasfı aranılmıştır.

Türkçe okunan **“Dabak Duası”**nda bir at yürüyüş şekli olan **yorga** ile gelen tabağın **zungula** gitmesi istenir ki, bu ifade ile muhtemelen “geldiğin hızla git” denilmiş olmalı. Anadolu Türk halk inançlarında yeni başlanılmış bir el işinin çabuk bitebilmesi için işin başlangıç döneminde ayağına yeğin bir kimsenin işin üzerine gelmesi istenir ve ona **“atlı mısın yaya mısın?”** Diye sorulur. Gelen kişinin **“atlı”** demesi istenir. Böylece işin sürüncemede kalmadan bitirilebileceğine inanılır.

Kapılardan toplanılan nevalenin taam edilmesi yağmur için yapılan **Çömçe Gelin** uygulamasından farklı değildir. Orada da **Dabak Alayı’**nda olduğu gibi **Yağmur Alayı** vardır. Kapılardan yapılan yiyecek yardımı yağmuru yağdıracak iyeye **şükran saçısı** veya **yağmur amini** olan iyeye **baç saçısıdır**.

Bu bulgularda satılan adeta eksikliği, noksanı, arazi olan durumundadır. Satılanın bu haline onun insan veya hayvan olmasına bakılmaksızın yol açan, hastalık örneklerinde olduğu gibi bir faktör vardır. Bu örneklerde o faktör bir mikrop veya virüstür. Virüs veya mikrop ile kara iye şer güç örtüşmektedir. Bu noktadan hareketle kısırlığa yol açan veya bebeklerinin ölümüne sebep olan amil ile bu bulgulardaki amil örtüşmektedir.⁸

Dabaz Ocağı:

Sivas’ta Dabaz Ocağında Dabaz diye bilinen kaşıntıdan kurtulmak için bu hastalığa yalanan çocuklar, Güdük Minare’deki Alaaddin Eraslan’ın oğlu Şeyh Hasan Kümbetine gider ve kümbetin etrafında 7 defa

“Ben dabaz oldum,

Oynamaz oldum,

Akranlarımın içine çıkamaz oldum” diyerek dönerler. Herhangi bir şey yemeden, içmeden, sürünmeden bu uygulamayla şifa bulunduğu inanılır.⁹ Bu uygulama bir nevi hastalığı orada bırakma biçimidir.

Nezle Hastalığı Satma:

Çocukken Kars’ta tedavi olma nezleden kurtulma adına nezlenin satıldığını hatırlıyoruz. Söylenilmiş, olmadık bir şeyi hayretle karşılayan kimse, “ne olmuş? Derdi. Nezleli kimse de “Nezlem sana nikâh olmuş” derdi. Bu uygulama ile birisinin nezleden kurtulup satın alanın ise

⁷ Yaşar Kalafat, **Türk Halk İnançlarında Renkler**, Cilt: XX, Berikan Yayınları, Ankara, 2012.

⁸ Yaşar Kalafat-Şevket Kaan Gündoğdu **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, Şubat 2013 S. 314, si 16-24’de

⁹ Kaynak Kişi: Kadir Pürü, Sivas Kültür Müdürü

nezle olacağına inanılırdı.

Huysuzluğu/Kötü Huyları Satma:

Keza huysuz insanlar ve binek atları da bu şekilde sembolik satışa tabi tutularak, onların huysuzluklarından kurtulmak istenir. Adeta nezleyi yapan bir kara iye vardır. Bu kara iye bir şekilde sahiplenilerek el değiştirmektedir. Huysuz atı huysuzlaştıran amilin izahı da aynı şekilde yapılır.

Başına Dönme Yöntemi:

“Başına Dönme” uygulaması ile yapılan da, başına dönenin, başına dönülenin musibetine talip olması hali vardır.

Sadaka verirken “başın gözüm sadakası olsun” diyerek, vereceği sadakayı başı etrafında dolandırarak vermesinde de, sadakaya karşı kendisini korumaya alma hali vardır.

5. Satma-Satıp Alma İnancı ile Bağlantılı Diğer Bazı Uygulamalar;

“Rize yöresinde, eskiden bazı kızları kaçırmak istedikleri zaman ona **muska** yaparlardı, o yapılanlardan kızda bir şeyler kalabilirdi. Mesela bu kimselerin kız çocukları yaşar da ve fakat erkek çocukları yaşamazdı. Böyle durumlarda bu işleri bilen bir hoca, bir beze dua yazar. Kadın bu dualı bezi beline sarar. İki metre bir bez olur bu. Çocuk doğana kadar kadının belinde sarılı durur. Çocuk doğduktan sonra o bez katlanıp çocuğun beşiğine konur. Artık o kadının yanına **cin** falan gelemmez”. İnancı vardı.¹⁰

Bu uygulamada da zarar vermek istenirken muskaya yazılan ayetlerin kutundan yararlanılmıştır. İşleri bilen hocanın beze yazdığı dualarda da keza dualarda geçen ayetlerin kutuna Allah’a sığınılmıştır.

Kars’ta ve Ahlat’ta yaşamayan çocukları Sübyan cininden korumak için çok çocuklu annelerin beşiği ödünç olarak alınırken, inanç sistemindeki zihniyet aynıdır. Bu kere koruyucu kutun taşıyıcı vasıtası olarak kutlu kişiye ait bir cemadattan bir cisim, nesne seçilmiştir.

Rize halk inançlarında Kırklı dönemde anne ve bebeğini **Cinden**, **periden** korumak için genellikle bebeğe **koruyucu muska** yaptırılır. Özellikle erkek çocuğu yaşamayan kadınlar **kırk bir nikâhlı kadından** ayrı ayrı yama (bez) parçası toplayıp o bezlerle yaptıkları elbiseyi çocuğa giydirirlerse çocuğun yaşayacağına inanılır. Bu uygulama ile de nikâh sahibi oluşu ile kutlanmış olduğu kabul edilen kırkbir kadın kırkbir kut taşıyıcı konumundadır.

Rize yöresi halk inançlarında ilk doğan çocuğun çoğunlukla erkek olması istenir. Eski Türk İnanç Sistemi’nde olduğu gibi **göbek kordonu/çipa** kesen ebenin **huylarının** çocuğa geçeceğine inanılır. **Cinden**, **periden** korumak için genellikle bebeğe **koruyucu muska** yaptırılır. Özellikle erkek çocuğu yaşamayan kadınlar **kırk bir nikâhlı kadından** yama (bez) parçası toplayıp o bezlerle yaptıkları elbiseyi çocuğa giydirirlerse çocuğun yaşayacağına inanılır.¹¹

¹⁰ Yaşar Kalafat-Esra Köse, a.g.m

¹¹ Yaşar Kalafat-Esra Köse, “Rize’de Doğumla İlgili İnançlar ve Uygulamalar” <www.yasarkalafat.info>

Çocuğu yaşamayan aile 7 yıl çocuklu ailelerin verdiği giysilerle çocuğunu büyütür. **Yedi yaşına** kadar anne ve babasının ekmeğini yememesi gerektiğine inanılır.¹²

Bu bulgu da bize göre kara iye aldatmacasına çok tipik bir misaldir. Başkasının giysileri ile büyötmek kara iyeye karşı, kokusu ve görünüşü ile karartma uygulamasıdır. 7 yaştan sonra korunma duvarı daha güçlenmiştir. **Anne baba ekmeği** de kara iyeye yol güzergâhı verebilmektedir. Kuzey Afganistanda bu süre çok kere dokuz yıl olabilmektedir.

Doğup da yaşamayan çocuklar, tek bir kez evlenmiş olan karı kocadan **tek nikâhlı** çiftlerden, alınan paralarla bakılır. Bu türden yaşamayan çocuklar kendi anneleri tarafından emzirilmelidirler şeklinde inançlar vardır.¹³

Öz anasından süt emmek ile ana-baba ekmeği yemiş olmak kara iyenin hedef şaşırtması itibariyle aynı mahiyettedir.

Türk kültür coğrafyasında bebeğin eşi, göbek bağı ve sünnet parçası etrafında bazı inançlar oluşmuştur. Bunların korunmaları, gömülmeleri ve suya atılmaları ile ait olduğu çocuğun gelecekteki hayatı arasında bir bağ kurulur¹⁴. Ebe Ana'nın huyu ile ilişkilendirilmesi tespiti bizim için yeni ve önemli bir bulgudur. Bilindiği gibi Umay Ana kültüründe, onun anneyi ve bebeği koruyucu gücüne inanılır. Doğum yapan annenin ve yeni doğan bebeğin yanında olduğu inancı vardır. Bu kült giderek Fatma Ana Kültü ile ilişkilendirilmiştir. Ebe Ana ile ilgili bu bulgu kişiöğlü- kadın kişi kültü kapsamında da düşünülebilir¹⁵. Ebe ana kutluluğu nispetinde bebeğin kut bulmasına adeta aracı olmaktadır¹⁶.

Kara iyelerle ilgili olarak onların olmuş veya olabilecek zararlarından korunmada Allah'ın koruyucu, esirgeyici sonsuz gücüne sığınılır. Onun kutlu kitabının içeriğine ve onun kutlu kullarına O'nun adı zikredilerek sığınılır.

Rize yöresinde hoca "Doğumun kolay olması için porselen ak bir tabağın altına bir **ayet** tabağın içine de bir dua yazar. Tabak yıkanır içindeki boya tamamen silinip suya karışır. O suyu doğum yapacak kadına içirirler. Allah'a "canı candan ayır" diye dua edilir. Kadının sırtı sıvazlanırken sıvazlayan elin Hz. Fatma Ana'nın eli olduğu söylenir. Böylece kadının kolay doğum yapacağına inanılır."¹⁷

Türk kültürlü halkların halk inançlarında Fatma Ana kültü oluşmuştur. Allah'tan bereket, hastalara şifa dileğinde bulunulunca Fatma ana şefaatçi olarak anılır. Hanımlar, "**Bu benim elim değil Fatma Anamızın Elidir**" derler. Doğum halinde doğumu kolaylaştıracığı inancından hareketle **Fatma Ana Otu** kullanılır. Azerbaycan'da suyun iyesi/sahibi, meleği anlamında "**Suyun**

12 Yaşar Kalafat-Esra Köse, "Rize'de Doğumla İlgili İnançlar ve Uygulamalar" <www.yasarkalafat.info>

13 Yaşar Kalafat-Esra Köse, "Rize'de Doğumla İlgili İnançlar ve Uygulamalar" <www.yasarkalafat.info>

14 Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Berikan yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2010

15 Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halkların Halk İnançlarında Kişioğlü**, Berikan yayınevi, Ankara, 2015

16 Yaşar Kalafat, "Türk Halk İnançlarından Mitolojiye Kut Bağlamında Mesken-Aile ve Aile Değerleri"

Altay Toplulukları Sempozyumu Mesken-Aile ve Aile Değerleri 24-26 Temmuz 2017 İstanbul

17 Yaşar Kalafat-Esra Köse, "Rize'de Doğumla İlgili İnançlar ve Uygulamalar" <www.yasarkalafat.info>

Ayşesi Fatması” sözü kullanılır. Bunun üzerine yemin edilir.¹⁸

Bazı bebekler kutlu doğarlar. Bunların kutlu oluşlarını gösteren bazı belirtilerin olduğuna inanılır. Çok şanslı çok rızıklı bebekler bir kese içinde doğarlar. Bunlar için “giyimiyle doğdu” denir.¹⁹ Bunların satılıp alınması söz konusu olamaz. Bunlar uzun ömürlü olurlar.

SONUÇ:

Satma-satıp alma inanç uygulaması benzerleri ile birlikte düşünülünce korunma yöntemi kültü oluşturmuştur. Türk kültür coğrafyasının farklı yerlerinde görünmesi de dikkate alınınca bir inanç kodu olduğu da söylenebilir.

Böylece, aynı zamanda İslamiyet gibi mevcut, yaşanmakta olan dinin formatı içerisinde varlığını sürdüren bir halk inancı olan korunma ve kurtulma yönteminin, arkaik dönem inanç uygulamalarının devamı niteliğini taşıdığı, bu uygulamanın mitolojik bir özellik içerdiğini düşündürmektedir.

Satmak-satıp almak olarak bilinen inanç uygulaması kara iyelere karşı bir koruma şeklidir. İlgili uygulamalar, sadece yaşamayan bebekler için değil bebek yapamadıkları için anne olamayan kadın kişileri de içermektedir. Keza hastalıklı hayvanların ve insanların hastalıkları da satılmak suretiyle onlardan kurtulunabildiğine inanılmaktadır. Derinliğinde Eski Türk İnanç Sistemin izleri ve bu itibarla da mit özeliği vardır. Türk kültür coğrafyasının sadece bir kesiminde değil, Türk kültürlü halkların birçoğunda görülebilmekte, kültür kodu özelliği taşımaktadır.

18 Yaşar Kalafat, “Orta Doğu Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Dişi İyeler”, **Geçmişten Günümüze** Kişioğlu, Berikan yayınevi, Ankara, 2015 s. 161-187

19 Yaşar Kalafat-Esra Köse, “Rize’de Doğumla İlgili İnançlar ve Uygulamalar” <www.yasarkalafat.info>